

KAŠMÍRŠTINA

(kāšur)

(Ethnologue code KAS)

Základní geografické a sociolingvistické údaje

Počet mluvčích: celkem 4 611 000 z toho 4 391 000 v Indii (1997 Ethnologue)

Oblast výskytu

Indie, stát Džammú a Kašmír, Kašmírské údolí (město Šrínagar a jeho okolí); bráhmanské minority mluvčích rozptýlené v několika městech Indie, část v USA a západní Evropě
[! Pozn.: termín „Kašmír“ může mít 2 významy: v původním smyslu slova označuje pouze malé údolí na horním toku řeky Džihlam, v současnosti se však -zejména v běžných sdělovacích prostředcích- častěji míní Kašmírem mnohem rozsáhlejší geografický prostor zahrnující indický svazový stát Džammú a Kašmír (včetně jazykově i kulturně zcela odlišného Ladakhu) a Pákistánem spravované „Severní oblasti“ (regiony Baltistán, Hunza a Gilgit). Kašmírština je původním jazykem pouze Kašmíru v onom prvotním užším významu.]

Sociální rozvrstvení mluvčích

Muslimové 90-95%

Hinduisté 5-10% (v podstatě jen bráhmani) – dnes většina z nich v diaspoře; v minulosti přední představitelé psané kašmírské kultury, v současnosti jediní původci kašmírského jazykového a kulturního hnutí usilujícího o zachování a všestranný rozvoj jazyka

→ 2 sociolekty kašmírštiny:

„muslimská kašmírština“ (silný vliv arabsko-perského lexika, tzv. *Persianized Kashmiri*)

„hinduistická kašmírština“ (silně sanskritizovaná, tzv. *Sanskritized Kashmiri*)

Dialekty

V samotném kašmírském údolí se rozlišují tři nářečí (jamrás, kamrás, marás), které se mezi sebou liší pouze nepatrně. Spisovný jazyk vychází z nářečí města Šrínagar (jamrás).

Jediným výraznějším dialektem kašmírštiny je kaštavarí v okolí městečka Kištvar na horním toku řeky Čanáb jihovýchodně od údolí (asi 80% společné slovní zásoby s vlastní kašmírštinou).

Ke kašmírštině se někdy přiřazují i dialekty pogulí, rámbaní a sirádží, které však někteří badatelé považují za dialekty jazyka džógrí (jedná se o přechodné dialekty mezi kašmírštinou a džógrí, kterou se mluví v Džammú).

Oficiální status

Kašmírština je jedním z dvaadvaceti ústavou uznaných jazyků Indie (*scheduled language*).

Přesto se pro oficiální účely téměř vůbec nepoužívá; funkci úředního jazyka v Kašmíru zastává urdština.

Ve školách je kašmírština vyučovacím jazykem pouze na nejnižším stupni vzdělávacího procesu.

Literatura

Kašmírština je jazykem s literární tradicí od 14. století.

Lallávákjáni „Výroky [básniřky] Lally“ ze 14. stol. je nejznámějším dílem kašmírské literatury.

Až do 20. stol. převažovala duchovní poezie vyznačující se silným mysticismem. V něm se často projevoval synkretismus hinduismu a islámu; díla hinduistických autorů byla ovlivňována islámským sufismem, na díla muslimských autorů zase působily myšlenky hinduistického šivaismu.

Paralelně s kašmírsky psanou literaturou kvetla v Kašmíru i tradice perského a sanskrtského písemnictví.

Písma

Šárada – původní písmo kašmírštiny užívané do zač. 19. stol.

Dévanágarí – současné písmo „hinduistické kašmírštiny“

Arabsko-perské – písmo „muslimské kašmírštiny“, dnes nejrozšířenější a jediné oficiální

Latinka – používaná v pracích badatelů, v kritických vydáních starých textů apod.; nejednotná pravidla

Genealogická klasifikace:

Indoevropská rodina

Indoiránská větev

Indoárijská skupina

(Severozápadní oblast „NW zone“)

Dardská podskupina

Východní dardské jazyky

Kašmírština

„Dardské jazyky“ je pojmenováním skupiny indoárijských jazyků mluvených v horských oblastech západního Himálaje, Karákóramu a Hindúkuše, kde se vedle nich mluví i jazyky jiných skupin (především íránskými, tibeto-barmskými a burušaskí).

V minulosti (zřídka ještě dnes) se nesprávně spojovaly s jazyky „núristánými“. Ty však na rozdíl od dardských jazyků patrně nejsou součástí indoárijských jazyků.

1. pol. 20. stol. (Grierson) hleděla na dardské jazyky jako na třetí samostatnou skupinu indoiránské větve, přechodnou mezi jazyky íránskými a indoárijskými.

Od 2. pol. 20. stol. (Morgenstierne) se dardské jazyky považují za součást jazyků indoárijských.

Nevyřešena zůstává otázka, do jaké míry je označení „dardské jazyky“ genealogickým a do jaké míry geografickým pojmem. Dardská jazyková oblast se zdá být sítí izoglos, které však zahrnují vždy různé jazyky. Jejich společná geografická izolace vedla k zachování řady archaismů jinak ztracených v doložených jazycích už středoidického vývojového období na straně jedné a k inovacím neznámým zbylé indoárijsčině na straně druhé. Rozšíření těchto inovací se zdá být spíše výsledkem vzájemného kontaktu dardských jazyků než pozůstatkem jedné původní „protodardštiny“.

Termín „Northwestern zone“ (Ethnologue), který zahrnuje dardské jazyky do jedné skupiny spolu se sindhštinou a tzv. „lahnda“, nemá lingvisticko-genealogické opodstatnění už vůbec.

I pokud kategorii dardských jazyků přijmeme, je zařazení kašmírštiny do ní sporné. Kašmírština vykazuje vedle některých osobitých zvláštností typických jen pro ni samotnou také nejen jeden rys, který ji více váže k nedardským indoárijským jazykům, přičemž některé rysy příznačné pro dardské jazyky dokonce postrádá (např. retroflexní afrikáty). Vzhledem

k existenci jazykového kontinua v Indii, jež se projevuje řetězovou příbuzností sousedních dialektů, je kašmírštinu možné považovat za přechodový jazyk mezi dardskou oblastí a zbylou indoárijštinou.

Na rozdíl od většiny dardských jazyků navíc kašmírština nebyla nikdy zcela izolována od indického jazykového prostředí. V průběhu historie na ni trvale působily vlivy sanskrtu, prákrťů, pandžábštiny a dalších indoárijských jazyků.

S.K. Chatterjee – kašmírštinu charakterizuje dardský substrát překrytý indoárijskými jazykovými formami oblastí jihovýchodně od Kašmíru (Pandžáb, hindská jazyková oblast), které prošly prákrťským (středoindickým) jazykovým obdobím.

FONOLOGIE

Kašmírština je jazyk s velmi složitým hláskoslovím.

Neexistuje obecný badatelský konsensus popisu fonologického systému kašmírštiny; v různých pracích je možné se setkat s odlišnými ba někdy si i odporujícími popisy kašmírské fonologie. Celou situaci dále komplikují nejednotná pravidla užívaná pro vědecký zápis kašmírštiny.

Fonemický inventář vokálů kašmírštiny*

	přední vokály	střední vokály	zadní vokály
vysoké vokály	i, i:	ɨ, ɨ:	u, u:
prostřední vokály	e, e:	ə, ə:	o, o:
nízké vokály		a, a:	

Starší badatelé (např. Grierson) foneticky vnímali střední vokály ɨ, ɨ:, ə, ə: jako přední zaokrouhlené vokály ü, ü:, ö, ö:.

Střední vokály (vedle a/a:), neobvyklé v jiných indoárijských jazycích, jsou zvláštností vokalického subsystému kašmírštiny.

Ruští kašmíristé (Edelman, Zakhar'in) považují přední vokály i, i:, e, e: za pouhé alofony jejich středních protějšků ɨ, ɨ:, ə, ə: v pozicích vedle palatálních konsonantů.

Kachru, Koul a někteří další badatelé zaznamenávají také zvláštní foném ɔ (krátký zadní nízký vokál), který u jiných autorů splývá s o.

Přítomnost fonologicky relevantní nazalizace vokálů

Všechny vokály mají své nazalizované protějšky:

kah „jedenáct“ x *kāh* „někdo“;
bāth „píseň“ x *bā̄th* „bambus“

Nazalizace vokálů je typickým rysem většiny novoindoárijských jazyků v severní Indii.

* Fonetické značení dlouhé kvantity (např. a:) je v konkrétních slovech nahrazeno obvyklejším makronem (ā).

Fonemický inventář konsonantů kašmírštiny

	neznělá neaspirovaná	neznělá aspirovaná	znělá neaspirovaná
<u>Nenazální okluzivy:</u>			
velární	k	kh	g
retroflexní	ʈ	ʈh	ɖ
alveodentální	t	th	d
bilabiální	p	ph	b
<u>Nazály:</u>			
alveodentální			n
bilabiální			m
<u>Afrikáty:</u>			
palatální	č	čh	j [dž]
alveodentální	ts	tsh	
<u>Sykavky:</u>			
palatální	š		
alveodentální	s		z
<u>Likvidy:</u>			
			r,l
<u>Semivokály:</u>			
palatální			y
bilabiální			v
<u>Glotala:</u>	h		

V přejatých slovech se také objevují hlásky f, x, q, γ, jež se však běžně vyslovují jako ph, kh, k, g.

Za zvláštní pozornost stojí především neznělé aspiráty v kategorii okluziv a afrikát a dále přítomnost retroflexních (tzv. „cerebrálních“) konsonantů.

Obě tyto skupiny hlásek jsou charakteristické pro většinu indoárijských jazyků. V rámci indoárijské jazykové skupiny naopak neobvyklé jsou alveodentální afrikáty a také existence znělých sykavky (v původních slovech). Ve shodě s většinou „dardských“ jazyků v kašmírštině absentují znělé aspiráty.

Osobitým rysem kašmírštiny je fonologická palatalizace.

Všechny nepalatální konsonanty mají své palatalizované protějšky:

khav „příkop“ x *kh'av* „sněžený“

tal „pod“ x *t'al* „kus“

māl „chut“ x *māl'* „otcové“

Edelman pozoruje také řidší labializaci, která podle něho může postihnout všechny nelabiální konsonanty.

Suprasegmentální rysy:

Prízvuk je slabý a obvykle se váže na první slabiku slova. Nemá fonologickou platnost.

Tóny kašmírštiny nezná.

Jazyky s kašmírštinou bezprostředně sousedící (tibetský dialekt Ladakhu i indoárijské dógrí, pandžábština, šina a další) naopak tóny rozlišují.

MORFONOLOGIE

Kašmírština je jazyk s velmi komplexním systémem kmenových alternací v závislosti na daných morfológických operacích (nekonkatenativní morfologie). Z historického hlediska se jedná o výsledek regresivní asimilace. Vedle vokálních posunů (snížení, zvýšení nebo centralizace vokálu) tato alternace zasahuje i konsonanty v podobě různého stupně jejich palatalizace.

thod m.sg. „vysoký“ – *thəz* f.sg. „vysoká“
zəʃ f. sg. „hadr“ – *zači* pl. „hadry“
čōn m.sg. „tvůj“ – *čān'* m.pl. – *čān'* f.sg. – *čāni* f.pl.

MORFOLOGIE

Kašmírština je jazyk primárně syntetický ovšem s postupující tendencí k analytickému způsobu vyjadřování (postpozice, vyjadřování dějů participii).

Při flexi i derivaci se uplatňují sufixy. Suffixy převažují kumulativní nad separativními. Řada sufixů se ovšem historicky vytratila a příslušná morfológická operace se projevuje pouhou kmenovou alternací bez synchronní sufixace (viz morfonologie).

Substantivum

Rod

Kašmírština rozeznává u substantiv dvojí rod: maskulinum a femininum

Rod substantiv označujících živé bytosti se řídí přirozeným rodem:

bōy m. „bratr“, *beni* f. „sestra“

Rod substantiv označujících neživotné entity je arbitrární:

pōn' m. „voda“, *zūn* f. „měsíční svit“

Produktivním derivačním typem je moce (často doprovázená kmenovou alternací -viz morfonologie):

khar „osel“ > *khər-in'* „oslice“ (sufixace)

hūn „pes“ > *hūn'* „fena“ (pouhá palatalizace bez synchronní sufixace)

Za pozornost stojí také sémanticky neobvyklá moce:

mōl „otec“ > *māj* „matka“

Číslo

Existují dvě hodnoty čísla: singulár a plurál

Část substantiv se vyznačuje v nominativu stejným tvarem sg. i pl.:

nečuv „syn“ > *nečiv'* „synové“

kath „příběh“ > *kathə* „příběhy“

zanān' „žena“ > *zanān'* „ženy“

Pád

Kašmírština rozeznává pět pádů (tzv. *Primary Cases*): jeden pád přímý – nominativ, dva nepřímé pády – dativ a ablativ, pád agensu v ergativních vazbách a vokativ, jehož užití je pragmaticky omezeno pouze na část životných substantiv. Sufixaci často doprovázejí kmenové alternace v závislosti na typu substantiva. Pádové sufixy mají povahu kumulativních morfémů. Rozeznávají se dva typy deklinace maskulin a dva typy deklinace feminin.

Paradigma substantiva *tsur* m. „zloděj“

	sg.	pl.
NOM.	<i>tsur</i>	<i>tsur</i>
DAT.	<i>tsur-as</i>	<i>tsur-an</i>
ABL.	<i>tsur-í</i>	<i>tsur-av</i>
ERG.	<i>tsur-an</i>	<i>tsur-av</i>
VOK.	<i>tsur-ā</i>	<i>tsur-av</i>

Paradigma substantiva *kul* m. „strom“

	sg.	pl.
	<i>kul</i>	<i>kul'</i>
	<i>kul-is</i>	<i>kul'-an</i>
	<i>kul-í</i>	<i>kul'-av</i>
	<i>kul'</i>	<i>kul'-av</i>

Paradigma substantiva *māj* f. „matka“

	sg.	pl.
NOM.	<i>māj</i>	<i>māji</i>
DAT.	<i>māj-i</i>	<i>māj-an</i>
ABL.	<i>māj-i</i>	<i>māj-av</i>
ERG.	<i>māj-i</i>	<i>māj-av</i>
VOK.	<i>māj-iy</i>	<i>māj-av</i>

Paradigma substantiva *rāth* f. „noc“

	sg.	pl.
	<i>rāth</i>	<i>rāts</i>
	<i>rāts</i>	<i>rāts-an</i>
	<i>rāts</i>	<i>rāts-av</i>
	<i>rāts</i>	<i>rāts-av</i>

V kašmírštině vokativnímu tvaru předchází obvykle nějaká zvolací partikule.

Zatímco dativní tvary se mohou objevovat samostatně, ablativní tvary jsou obvykle vázané na užití jistých postpozic.

Adjektiva

Kašmírština zná adjektiva neodvozená (např. *boḍ* „velký“) i odvozená od jiných slovních druhů pomocí sufixů (*mal* „špína“ > *māl-í* „špinavý“). Základní dělení adjektiv je v závislosti na jejich flexivní potenci. Ohebná adjektiva se plně shodují s rozvíjeným jménem (v rodě, čísle i pádu) a jejich flexe spadá pod paradigma substantiv. Neohebná adjektiva mají jen jeden slovní tvar bez ohledu na momentálních flexivních kategoriích rozvíjeného jména:

long buḍ (m.sg.) „chromý stařec“, *lənḍ buḍ* (f.sg.) „chromá stařena“, *lanji buji* (f.pl.) „chromé stařeny“

x

jān šur (m.sg.) „hodné dítě“, *jān kūr* (f.sg.) „hodná dívka“, *jān kōri* (f.pl.) „hodné dívky“

Postpozice

Většina pádových vztahů (tzv. *Secondary Cases*) se vyjadřuje syntakticky pomocí velkého množství postpozic. Postpozice se přičleňují buď k dativnímu nebo ablativnímu tvaru.

Postpozice příklánějící se k dativnímu pádu jsou především lokativní, např. *andar* „uvnitř“, *manz* „v“, *niš* „u“, *p'aṭh* „na“, *tal* „pod“, dále účelové *k'uth* „pro“ apod.:

gar-as andar
dům(M.)-DAT.SG. uvnitř
„Uvnitř domu.“

Postpozice řídící ablativní pád jsou zejména ablativní postpozice odvozené od lokativních, např. *əndr'í* „zevnitř“, *niši* „z blízkosti“, *p'athí* „z“ a některé instrumentální, např. *s̄h'* „s“:

kōr'-av s̄h'
dívka-ABL.PL. s
„S dívkami.“

Zvláštní typ postpozic, které je možno skloňovat jako adjektiva, představují genitivní postpozice. Vždy se shodují v rodu, čísle a pádu s řídícím substantivem. Základní genitivní postpozicí je *hund*, která se přičleňuje k dativnímu tvaru. Po připojení k tvaru maskulina singuláru dochází k její asimilaci s předcházející koncovkou zakončenou na sykavku a postpozice získává podobu *sund*:

(*kəṭ-is + hund-0* >) *kəṭ sund mōl(-0)*
(chlapec-DAT.SG. GP.M.SG.-NOM.) otec(M.)-NOM.SG.
„Otec chlapce“

kəṭ s̄nz(-0) māj(-0)
chlapec-DAT.SG. GP.F.-NOM.SG. matka(F.)-NOM.SG.
„Matka chlapce“

kəṭ'-an hund(-0) māṣṭar(-0)
chlapec-DAT.PL. GP.M.SG.-NOM. učitel(M.)-NOM.SG.
„Učitel chlapců“

kəṭ'-an h̄nd'(-0) māṣṭar(-0)
chlapec-DAT.PL. GP.M.PL.-NOM. učitel(M.)-NOM.PL.
„Učitelé chlapců“

ben'-i h̄nz(-0) māl(-0)
sestra-DAT.SG.F. GP.F.-NOM.SG. věnec(F.)-NOM.SG.
„Věnec sestry“

Výjimečně lze skloňovat i některé další postpozice:

ben'-i h̄nz-an māl-an k'uth(-0) pōš(-0)
sestra(F.)-DAT.SG. GP.F.-DAT.PL. věnec(F.)-DAT.PL. pro M.-NOM.SG. květina(M.)-NOM.SG.
(*k'uth* – postpozice přičleněná k dativnímu *māl-an* v kongruenci s řídícím *pōš*;
h̄nz-an – postpozice přičleněná k dativnímu *ben' i* v kongruenci s řídícím *mālan*)
„Květina pro věnce sestry“

Typologicky je kašmírština v genitivních konstrukcích jazykem s levým větným členěním.

Pronomina

Zájmena 1. a 2. osoby nerozlišují rod. Všechna mají jeden tvar nepřímého pádu, který plní funkce dativu a ablativu substantiv. Je shodný i s tvarem ergativu.

Paradigma osobních zájmen

	1. osoba		2. osoba	
	sg.	pl.	sg.	pl.
NOM.	<i>bí</i>	<i>as'</i>	<i>ts-í</i>	<i>toh'</i>
OBL.	<i>me</i>	<i>as-i</i>	<i>ts-e</i>	<i>toh-i (tɔh-i)</i>
ERG.	<i>me</i>	<i>as-i</i>	<i>ts-e</i>	<i>toh-i (tɔh-i)</i>

Roli osobních zájmen 3. osoby přebírají ukazovací zájmena. Rozlišují stejně jako substantiva rod, číslo, pád a částečně také životnost. Jejich flexe se řídí vlastními paradigmaty. Existují tři základní deiktické série demonstrativ v závislosti na vzdálenosti mluvčího od odkazovaného předmětu:

blízké, vzdálené v dohledu a vzdálené mimo dohled:

yi maríd (m.živ.) „tento muž“

hu maríd (m. živ.) „tamten muž“ (v dohledu tj. „támhleten“)

su maríd (m.živ.) „onen muž, ten muž“ (mimo dohled)

ti garí (m. neživ.) „ten dům“ (mimo dohled)

Demonstrativa zároveň plní úlohu určitého členu.

Plurálové tvary zájmen 2.osoby i ukazovacích zájmen v roli 3. osoby slouží i jako honorifický singulár.

S nepřímým tvarem zájmen 1. a 2. osoby se synchronně nemohou pojit genitivní postpozice. Tuto možnost blokují přivlastňovací zájmena.

	sg.	pl.
1.	<i>m'ōn</i>	<i>sōn</i>
2.	<i>čōn</i>	<i>tuhund</i>

Ukázka paradigmatu přivlastňovacího zájmena *m'ōn* „můj“

	Maskulinum		Femininum	
	SG.	PL.	SG.	PL.
NOM	<i>m'ōn</i>	<i>mān'</i>	<i>mān'</i>	<i>m'ān-i</i>
DAT	<i>m'ān-is</i>	<i>m'ān'-an</i>	<i>m'ān-i</i>	<i>m'ān-i</i>
ABL	<i>m'ān-i</i>	<i>m'ān'-av</i>	<i>m'ān-i</i>	<i>m'ān'-av</i>
ERG	<i>m'ān'</i>	<i>m'ān'-av</i>	<i>m'ān-i</i>	<i>m'ān'-av</i>

Přivlastňovací zájmena 3. osoby se naopak vytvářejí prostřednictvím genitivní postpozice přiřčené k dativnímu tvaru demonstrativa (viz postpozice *hund*). Proto také stejně jako základní tvary vyjadřují různé vzdálenosti odkazovaných entit.

Např. význam „jejich vesnice“ lze vyjádřit následujícími způsoby:

y-im-an hund gām „vesnice těchto“ – blízká deixe
h-im-an hund gām „vesnice tamtěch“ – vzdálená deixe, ale stále viditelná („támhleťech“)
t-im-an hund gām „vesnice oněch“ – vzdálená deixe mimo dohled
y-/h-/t- DEM.různé deixe-PL.-GEN.(PL.) GP.*hund* v kongruenci s *gām* (NOM.SG.M) „vesnice“

Sloveso

Infinitiv

Kašmírský infinitiv je v podstatě slovesným jménem. Lze jej skloňovat v rodu, čísle a v určitých vazbách (např. pasivních) i v pádu. Tvoří se sufixem *-un* přidaným ke slovesnému kořeni:

gatsh-un (m.sg.) – *gatsh-ñ'* (m.pl.+ f.sg.) – *gatsh-ñ-i* (f. pl.) „jít“

Shoduje se v rodu a čísle se subjektem intransitivních sloves ve všech časech a tranzitivních sloves v neminulých časech a s objektem tranzitivních sloves v minulých časech.

Finitní slovesné tvary rozlišují osobu, číslo, čas a rod.

Paradigma slovesa *ās-un* „být“

	Prézens				Préteritum			
	Maskulinum		Femininum		Maskulinum		Femininum	
	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.	Sg.	Pl.
1.os.	<i>čh-u-s</i>	<i>čh-i</i>	<i>čh-a-s</i>	<i>čh-a</i>	<i>ōs-u-s</i>	<i>ās'</i>	<i>ās-ís</i>	<i>ās-í</i>
2.os.	<i>čh-u-kh</i>	<i>čh-i-v</i>	<i>čh-a-kh</i>	<i>čh-a-ví</i>	<i>ōs-u-kh</i>	<i>ās'-ví</i>	<i>ās-íkh</i>	<i>ās-ví</i>
3.os.	<i>čh-u</i>	<i>čh-i</i>	<i>čh-a</i>	<i>čh-a</i>	<i>ōs</i>	<i>ās'</i>	<i>ās</i>	<i>ās-í</i>

V časování spony slovesa „být“ se uplatňuje supletivismus dvou kořenů:

ās- v préteritu (a také futuru) a *čh-* v přítomnu.

Koncové sufixy, které označují osobu a číslo, jsou ve skutečnosti pronominální sufixy vyjadřující subjekt slovesa (viz níže).

Přítomný čas

Indikativ prézenta jakožto univerzální přítomný čas se utváří analytickou konstrukcí finitního tvaru spony slovesa „být“ s nesklonným imperfektivním participiem příslušného slovesa (RADIX-*ān*):

bí čh-u-s kar-ān

jáNOM. býtPRÉZ.-M.SG.-1 dělat-IMPF.PTC.

„Já dělám (m.)“

bí čh-a-s gatsh-ān

jáNOM. býtPRÉZ.-F.SG.-1 jít-IMPF.PTC.

„Já jdu (f.)“

Stejná konstrukce je východiskem pro tvoření imperfekta:

bí *ōs-u-s* *kar-ān*
jáNOM. býtPAST.-M.SG-1 dělat-IMPF.PTC.
„Dělal jsem (m.)“

Minulý čas

Kašmírština rozlišuje tři minulé časy: blízký – vzdálený (/neurčitý) – velmi vzdálený. Tvoří se různými minulými participii, které nesou funkci finitních slovesných tvarů.

Intransitivní slovesa nesou v roli subjektu nominativní pád ve všech časech a jen výjimečně se u nich v minulém čase uplatňuje ergativ.

Shodují se v rodu a čísle se subjektem:

as' *gə-yi* *dili*
myNOM jít-PAST.M.PL. Dillí-NOM.SG.
„Odjeli jsme do Dillí.“
(predikát *gəyi* v kongruenci se subjektem *as'*)

Tranzitivní slovesa mají nominativně-akuzativní konstrukci pouze u neminulých časů. V minulých časech se řídí ergativní konstrukcí. Minulá participia tranzitivních sloves se shodují v rodě a čísle s přímým objektem. Ten je vždy ve tvaru nominativu.

me *mōr(-0)* *hūn(-0)*
jáERG zabítPAST.-M.SG. pes(M.)-NOM.SG.
„Zabil jsem psa“
(predikát *mōr* v kongruenci s objektem *hūn*)

rām-an *čə-yi* *čāy(-0)*
Rám-ERG.SG. pít-PAST.F.SG. čaj(f.)-NOM.SG.
„Ráma pil čaj (před chvílí).“
(predikát *čəyi* v kongruenci s objektem *čāy*)

Edelman, aby odlišil tyto minulé časy od analytického préterita tvořeného sponou a imperfektivním participiem (viz výše), přiřazuje jim tzv. neutrální aspekt (tj. ani perfektivní ani imperfektivní).

Budoucí čas se v kašmírštině tvoří finitními slovesnými tvary, které rozlišují osobu, číslo, čas, nikoliv však už rod. Spíše než skutečnou budoucnost vyjadřují pravděpodobnost. Futurum lze tedy označit za potenciální modus. Edelman vidí ve tvarech futura subjunktiv.

Perfektum

Kašmírština zná také kategorii perfekta. Tvoří se analyticky pomocí spony slovesa „být“ a perfektivním participiem. Participium lze skloňovat v rodu a čísle:

gō-mut m.sg. – *gā-m#s* f.sg. – *gā-m#'* m.pl. – *gā-m#s-í* f.pl. „odešedší“

Participium i pomocné sloveso se v závislosti na tranzitivitě shodují buď s objektem nebo subjektem:

me *čh-u(-0)* *vučh-mut*
jáERG. býtPRÉZ.-M.SG.-3 vidět-PERF.M.SG.
„Zahlédnul jsem ho.“

Časováním spony lze takto vytvořit plusquamperfektum (spona v préteritu), popřípadě i budoucí perfektum (spona ve futuru – potenciálu).

Z hlediska slovesných způsobů rozeznává kašmírština vedle nezačteného indikativu a již zmíněného potenciálu (= futurum) také kondicionál (Edelman – minulý subjunktiv) a imperativ. Rozdíl mezi potenciálem a kondicionálem je v orientaci kondicionálu na minulost (kondicionál irrealis).

Vedle aktiva existuje v kašmírštině také analytické pasivum. Tvoří se pomocným slovesem s významem „přijít“ (*y-un*) a slovesným substantivem (infinitivem) ve tvaru druhého nepřímého pádu (ablativu) maskulina singuláru.

batí(-0) čh-u(-0) yiv-ān kh'-an-í
jídloM.-NOM.SG. býtPRÉZ.-M.SG-3 přijít-IMPF.PTC. jíst-INF.-ABL.SG.
„Jídlo je (právě) jedno.“

Kauzativa

Kašmírština má produktivní kategorii morfologicky tvořených kauzativ.

Ta se utvářejí pomocí dvou derivačních morfémů:

-*āv*- vázaného k vokalicky zakončeným slovesným kořenům

khe-un „jíst“ > *kh'-āv-un* „dát najíst“, „nakrmit“

a -*ñāv*- vázaného ke slovesným kořenům zakončeným na konsonant:

kar-un dělat > *kar-ñāv-un* „dát udělat“

Existuje i kategorie kauzativ druhého stupně tvořená multiplikací kauzativního markeru:

beh-un „sedět“ > *beh-ñāv-un* „posadit“ *beh-ñāv-ñāv-un* „nechat posadit“

Pronominální sufíxy

V kašmírštině se hojně používají různé pronominální sufíxy připojované k finitním i nefinitním slovesným tvarům, které označují subjekt a přímý i nepřímý objekt. Mohou plně nahradit osobní zájmena s výjimkou 1.osoby plurálu. Přítomnost těchto sufíxů tak umožňuje, aby sloveso stálo ve větě samostatně.

sūz-n-as
poslatPAST.-3.SG.SUBJEKT-1.SG.OBJEKT
„Poslal mě.“

Tyto sufíxy se vyvinuly z původních pronominálních enklitik. Lze se s nimi setkat v celém severozápadním geografickém prostoru indoárijských jazyků - v řadě dardských jazyků ale i např. sindhštině a „lahnda“.

MORFOSYNTAX

Vyjadřování přímého objektu

V kašmírštině se v roli přímého objektu tranzitivních sloves mohou objevit dva pády: nominativ a dativ.

Nominativ vyjadřuje neživotný popřípadě neurčitý přímý objekt včetně rodových, kolektivních či abstraktních pojmů.

aslam čh-u(-0) kitāb(-0) par-ān
AslamNOM. býtPRÉZ.-M.SG.-3 kniha-NOM.SG. číst-IMPF.PTC.
„Aslam čte knihu.“

Dativ je pádem přímého objektu životných substantiválií v daném kontextu jasně definovaných:

s-u mār-ih-ē nī t-as pāz-as
DEM.NOM.SG.-M. zabít-IRR.-3.SG. NEG. DEM.-DAT.SG.M. jestřáb(M.)-DAT.SG.
„On by byl nezabil toho jestřába.“

V minulých časech tranzitivních sloves vyjádřených ergativní konstrukcí se přímý objekt objevuje jako subjekt, a tudíž je v nominativu také tehdy, když označuje konkrétní bytost.

Vyjadřování posesivní predikace

Kašmírština postrádá zvláštní posesivní sloveso „mít“.

Pro vyjádření pojmu „mít“ užívá konstrukce sestávající se z:

1. vlastníka (posesora) ve tvaru prvního nepřímého pádu (dativu)
2. vlastněného předmětu ve tvaru přímého pádu (nominativu)
3. spony v kongruenci rodu a čísla s vlastněným předmětem.

Spona zároveň definuje časové určení děje.

t-as os(-0) gur(-0)
DEM.-DAT.SG být PRET.M.SG-3 kůň(M.)- NOM.SG.
„On měl koně (sg.).“

t-im-an os(-0) gur(-0)
DEM-PL.-DAT být PRET.M.SG-3 kůň(M.)- NOM. SG.
„Oni měli koně (sg.).“

t-as ās'(-0) gur'(-0)
DEM.-DAT.SG. být PRET.M.PL-3 kůň(M.)NOM.PL.
„On měl koně (pl.).“

bəy-is čh-a(-0) kitāb(-0)
bratr-DAT.SG. býtPRÉZ.-F.SG.-3. kniha(F.)-NOM.SG.
„Bratr má knihu.“

Totožná posesivní konstrukce se objevuje i u neživotných posesorů:

t-ath kul-is čh-a-h seṭhā lanj-i
DEM.-DAT.SG.NEŽ. strom-DAT.SG. býtPRÉZ-F.PL.-3 mnoho(ADV.) větev(F.)-NOM.PL

„Tento strom má mnoho větví.“

(nebo – „Na tomto stromě je mnoho větví“ Edelman tuto větu nepovažuje za posesivní konstrukci, ale za příklad dativního vyjádření nepřímého objektu označujícího místo)

SYNTAX

Větný slovosled

Slovosled se řídí převážně syntaktickými principy. Základní větný slovosled představuje sekvence SVO.

Sloveso se objevuje vždy na druhém místě ve větě (*V-2 language*).

V případě nevyjádřeného subjektu je proto jediný přípustný slovosled OV; obsahuje-li v takovém případě věta dva předměty (nepřímý a přímý), stojí sloveso mezi nimi.

bí čh-u(-0) vučh-ān ts-e
jáNOM. býtPRÉZ.-.M.SG-3 vidět-IMPF.PTC. ty-OBL.

„Já tě vidím.“

čiṭh' par(-0)
dopisNOM.SG číst-2.SG.IMP.

„Přečti dopis.“

šur-is di(-0) miṭhāy(-0)
dítě-DAT.SG dát-2.SG.IMP. bonbon-NOM.SG.

„Dej dítěti bonbon.“

Kašmírský slovosled se svým důsledně uplatňovaným principem slovesa na druhém místě je zvláštností mezi indoárijskými jazyky. Většina novooindických jazyků v Indii klade sloveso na poslední místo ve větě (SOV). Slovosled ve starších vývojových stádiích indoárijštiny (staroindičtina, střeđoindičtina) byl patrně více řízen pragmaticky.

LITERATURA

Edelman, D.I.: *The Dardic and Nuristani Languages*. Nauka, Moscow 1983.

Kachru, B.B.: *An Introduction to Spoken Kashmiri*. <http://koshur.org/index.html>

Kachru, B.B.: *A Reference Grammar of Kashmiri*. University of Illinois, Urbana 1969.

Koul, O.N.: *Kashmiri: A Grammatical Sketch*. <http://iils.org/pdf/TheKashmiriLanguage.pdf>

Masica, C.P.: *The Indo-Aryan Languages*. Cambridge University Press 1991.

Wade, T.R.: *A Grammar of the Kashmīrī Language as spoken in the Valley of Kashmir*.

Society for Promoting Christian Knowledge, London 1888 (reprint AES, New Delhi 1995).

http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=kas